

Kovács Lajos, *Hosszúra nőtt árnyékaink, Van egy perced a támaszpontomra?, „Mi közülük hozzám?”*, szerk., jegyz. BOMBITZ Attila, Szeged

Egy hétfői nap könyvcsomag várt a munkahelyemen. Szegedről érkezett a JATEPress kiadványa. Három A5-ös méretű, egyenként 350–400 oldalas fehér kötetet tartalmazott. Mindhárom szerzője Kovács Lajos. Válogatott műveinek első kötete – *Hosszúra nőtt árnyékaink* – verseit, elbeszéléseit, novelláit és töredékes nagyregényét tartalmazza. A második tomos – *Van egy perced a támaszpontomra?* – gyermekmeséit és kamasztörténeteit, míg a harmadik könyv – „*Mi közülük hozzám?*” – kritikáit, töprengéseit, eszmefuttatásait, diagnózisait, valamint kultúr- és művészettörténeti bírálatait foglalja magába. Az írásokat összegyűjtötte, válogatta, szerkesztette és a jegyzetekkel ellátta Bombitz Attila, a Szegedi Tudományegyetem Osztrák Irodalom és Kultúra Tanszékének vezetője, irodalomtörténész, kritikus, germanista írta. Hetvenedik születésnapja alkalmából Kovács Lajos barátai, kollégái, író- és szerkesztőtársai, munkatársai és tanítványai e háromkötetes kiadványban tisztelegnek emléke előtt.

De ki ez a Kovács Lajos? Neve nem ismerős, jóformán semmit sem tudok róla. Beírom nevét az internetes „szabad” lexikon keresőjébe, s eredményképp összesen 19 rekordot találok. Mindegyik Kovács Lajos. Van köztük Kovács Lajos ügyvéd, református iskolaigazgató és tanár, önkormányzati képviselő, 19. századi polgármester, allergológus és tüdőgyógyász, mérnök-professzor, rendőr ezredes, és talán a legismertebb számomra: Kovács Lajos színművész, alias Woyzeck. De az „én” Kovács Lajosom sehol. Az *Új Magyar Irodalmi Lexikon* sem ismeri. Igaz, hogy tartalmaz az *Esti lapok* munkatársa okán néhány sort egy Kovács Lajos nevű földbirtokosról, Kölcsy jurátusáról, országgyűlési képviselőről, Széchenyi munkatársáról. De ő sem az.

A kötet fülszövegében néhány mondatot olvashatunk szerzőnkéről: „Kovács Lajos (1949–2017) író, költő, szerkesztő, helytörténész, tanár. Verseit a Komárom-Esztergom megyei *Dolgozók lapjában* publikálta, majd bemutatták és közölték országos folyóiratok [...] Szerkesztője és szerzője volt a Szegeden megjelenő *Kincskereső* gyermekirodalmi folyóiratnak [...] iskolateremtő, pedagógiai munkássága felbecsülhetetlen értékű. Helytörténeti sorozatában [...] társszerzőivel feldolgozta Dorog és közvetlen környéke kultúrtörténetét [...]”.

Valamiért fontos és Bombitz Attila számára különösen fontos volt Kovács Lajos, aki az országos gyermek- és ifjúsági kulturális lapnak, a *Kincskereső*nek volt az egyik szerkesztője és szerzője – tudom meg egy rádióinterjúból. A laphoz tartozott egy szegedi nyári országos ifjúsági alkotótábor és ennek az alkotótábornak a mintájára Kovács Lajos – Komárom-Esztergom megyei szinten – a környékbeli iskolások számára is irodalmi alkotótábort szervezett. Bombitz Attila itt ismerkedett meg szerzőnkkel. E találkozókon minden évben egy-egy korszakot tárgyaltak meg, így az ifjú irodalmártehetségek megismerhették az illető korszak történelmét, kultúráját, irodalmát. Később Bombitz Attila Kovács Lajossal egyetemben a Baka István által szervezett szegedi alkotótáborba került. Kovács Lajos ezen alkalmakkor

a Tisza-parti városban szépírócsoportot vezetett, ahol minden évben tanárok és diákok készítették el a *Kincskereső* egy-egy számát. Ahogy más fiatal tehetség, Bombitz Attila is ebben a miliőben kezdte meg publikációs tevékenységét. Kovács Lajos egyfajta lámpás volt a gyermekek és fiatalok számára, egy valódi példakép. Megrögzött pedagógus, gyermekirodalmár volt, ahogyan a Baka István által készített interjúban vall magáról: „Hűségem az iskolához, a tanításhoz két okra vezethető vissza. Az első a fontosabb nekem, szenvedélyem volt, és ma is az, a tanítás, illetve inkább úgy mondom: az iskola. Ebben a közegben tudom csak elképzelni az életemet, mert mindig is szükségem volt az emberek közelségére, s különösen az őszinte közösségek vonzottak mindig. A gyerekek pedig – amíg el nem romlanak – őszinte emberek. A másik ok már kicsit prózaibb: mindig tartottam attól, hogy elzárkózzam a világ elől, és csak az írással foglalkozzam. Azt hiszem, ezzel az elzárkózással azonnal kifogyna belőlem a szusz, elfogyna a mondanivalóm...”

Kovács Lajos a rövid próza egyik legmarkánsabb, de ugyanakkor igen mostoha sorsú képviselője. A kilencvenes évektől kezdve a számítógépe számára írta könyveit, regényét, gyermek történeteit. Halála után a család volt tanítványát, Bombitz Attilát bízta meg a hagyatéki anyag feldolgozásával és rendezésével. A mintegy három ezer oldalnyi kézirat eredménye ez a háromkötetes életmű.

Terjedelmi okokból csak a kötetek első könyvére, abból is a prózai munkákra kívánom felhívni az olvasó figyelmét. Ez két részből áll: a *Magunknak ajánlom* című fejezet elbeszéléseket tartalmaz, míg a *Hosszúra nőtt árnyékaink* egy befejezetlen regény részleteit.

Kovács Lajos történetei előszeretettel reagálnak a közelmúlt – ritkábban a negyvenes, de főleg a hatvanas, hetvenes és nyolcvanas évek – olyan társadalmi problémáira, mint az érvényesülés lehetőségei a szocializmusban, a perifériára szorultak mindennapjai, a fiatalság lázadása és útkeresése vagy a hippy-mozgalom. És mivel e gondokat „mi magunk” idéztük elő, a tanulság nem minden esetben megnyugtató, sőt épp ellenkezőleg: zaklató, nyugtalanító és felkavaró, mint például, amikor a *Színes fotó egy tízéves találkozóról* című elbeszélés szereplői felteszik a kérdést: „mit tudnánk felmutatni... ha most nem három perces lenne a számvetés?”

Szintén megrázó az 1947-es csehszlovák–magyar lakosságcsere, a felvidéki magyarság tragédiájának a magyar irodalomban elsőként – már a nyolcvanas-kilencvenes években – való ábrázolása. Szüleinek kitelepítéséről, apját idézve írja: „[...] a kocsin két berliner kendőbe kötve édesanyád ruhaneműi. Aztán egy zsák liszt, egy sonka, egy nagy kerek kenyér, három literes bödön tele zsírral. Egy tollas bunda, hozzá három párna. Egy csíkos tűzhely, két méter tűzifával. Kisszekerény három fiókkal. Egy szétszedhető faágy.” Összesen két félig rakott szekér, két fiatal párral. A felvidéki kitelepítés témája többször is előkerül, édesapja kalandos és illegális vissza-visszatérése a szülőföldre és határon folyó Ipolyon történő át- és visszaszökései, majd az ötvenes–hatvanas évek folyamán a határon lejátszódó kínos történetek – megszegyenyítések és megaláztatások – kapcsán. A kitelepítés nehéz öröksége ólomként nehezedik a család kollektív tudatára. A Felvidéken maradó családtagok tragédiáját súlyosbítja az anyai nagypapa oroszországi eltűnése is, aki majd 1949-ben

„áll meg a kapuban váratlanul, soványan, szegényen, összetörten és majdnem olyan reménytelenül, mintha nem sikerült volna őt megtalálni”. Jellemző kelet-közép-európai családtörténet.

Külön érdekességet képez a *Geszta Hungarikum (Történelmi álgeszták)* című gyűjtemény. Szerepelnek benne többek közt a „valószínűtlen könnyűséget” érző Szent István és Imre herceg, Könyves Kálmán és az egykori királyi máglyamestere, Bánk és apja keserű múltidéző története, a tatár elől az Adriai-tenger partjára menekülő Béla, az igazsággal együtt odavesző Mátyás, Rimay János, a magyar késő reneszánsz legkiemelkedőbb költője, a „haszontalan leveleket” író Mikes Kelemen és a nagyságos fejedelem, a kémekkel körülvevett Bánffy Kristóf uram Zrínyi Miklós halotti torjánál, a királynő és hűséges testőrei, a pedagógus erényeket megvillantó Apáczai Csere János, valamint a költők közül Csokonai Vitéz Mihály és Zelk Zoltán.

A történelmi áttekintés az Örkény egypercesére emlékeztető *Családrege* (*Bejegyzés a recski tábori emlékkönyvben*) címet viselő álgesztával végződik („Eljöttem, nagypapa. Most már nyugodj békében! Nóra”). Kovács Lajos álgesztáiból úgy tűnik, a történelmi szereplők, a régen élt emberek valami fontosat akartak üzeni, és ők mai leszármazottjaikban kelnek életre, de üzeneteiket sosem fogjuk tudni megérteni. Nemcsak azért, mert nincs hozzá adekvát kód a birtokunkban, hanem mert egy felpörgő, rohanó és globalizált korban élő emberek nem elég türelmesek ahhoz, hogy meghallgassák ezen üzeneteket, amikor már beláthatatlanul rengeteg régi és újabb üzenet gyűlt össze az évszázadok során.

A befejezetlen önéletrajzú regény zömmel sötét színt sugároz. Történetei szürkék és feketék, de főleg feketék, mint amilyen a Dudás-nagymama fejkendője. Az első fejezetben a Piliscsabán („Pilisvölgy”) öntudatra ébredő gyermekecske csak horrort és erőszakot lát maga körül. Három gyermekhalált: Ferike, illetve a tóba fulladt, valamint a meggyilkolt kisfiú történetét meséli el.

Vizes, nehéz homok az emlék: újra és újra megelevenedik a csehszlovák-magyar lakosságcsere, és ezen esemény köré helyezi el szüleinek és nagyszüleinek a felvidéki Kürtben és Izsán, illetve Piliscsabán és a „Királyvárosban” zajló történeteit, szereplőiket, kik már „por és hamu valamennyi”. A további fejezetekben egy gyermek szemével láthatjuk 1956 dorogi eseményeit, majd szereplőnk fiatalkori és főiskolás, utóbb pedig katonai éveinek kalandjairól olvashatunk. Időváltó elbeszélő módszere következtében mintha bizonyos távolságról figyelné saját magát, szereplőit, a cselekedeteket és érzelmeket, nem mellőzve kritikai észrevételeit sem. Általában feszes stílusa, tömör nyelvezete, helyenként kevéssé meghúzott mondatai, továbbá egy-egy regionalizmus (veréce, dobban, repeg, majomfogó stb.) használata nem feltétlenül a tengerparti könnyű lektúrt juttatja az olvasó eszébe.

A regény befejezetlen marad, mint ahogy szerzője megjósolta. A mű a következő sorokkal végződik: „Le akartam ülni a hegyoldalra. Még mindig rengeteg volt a hozzám hasonló helykereső a padok körül. Szemlélődve, erőt gyűjtve szóródtak szét a folyton megalázott, megroggyant városban. A lépcsőre, mindenki útjába, mindenki szeme elé nem akartam kerülni. Abból már volt részem elég. Csak hát a történetünk végéről hiányzik a pont.”